

DE MENSELIJKE SMET

WERK VAN PHILIP ROTH

- Vaarwel Columbus*. Verhalen
Laat maar gaan. Roman
Een braaf meisje. Roman
Portnoy's klacht. Roman
Tricky Dixon en zijn vrienden. Satire
De borst. Novelle
De Grote Amerikaanse Roman. Roman
Mijn leven als man. Roman
Lectuur van mijzelf en anderen. Essays
Professor in de begeerte. Roman
De ghostwriter. Roman
De eenzaamheid van Zuckerman. Roman
Les in anatomie. Roman
De Praagse orgie. Roman
Het contraleven. Roman
De feiten. Autobiografie van een schrijver
Bedrog. Roman
Patrimonium. Een waar verhaal
Operatie Shylock. Een bekentenis
Sabbaths theater. Roman
Amerikaanse pastorale. Roman
Ik was getrouwd met een communist. Roman
De menselijke smet. Roman
Een stervend dier. Roman
Over het vak. Een schrijver, zijn collega's en hun werk
Het complot tegen Amerika. Roman
Alleman. Roman
Exit geest. Roman
Verontwaardiging. Roman
De vernedering. Roman
Nemesis. Roman
Waarom schrijven? De verzamelde non-fictie 1960-2013

PHILIP ROTH

De menselijke smet

Vertaald door Else Hoog

2021

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

De vertaalster ontving voor deze vertaling een werkbeurs van de Stichting Fonds voor de Letteren.

Voor het citaat uit *Oedipus the King* heeft de auteur gebruikgemaakt van David Grene's *Three Greek Tragedies in Translation* (University of Chicago Press, 1942). Voor de omschrijvingen uit het woordenboek op pp. 84-85 van *The Human Stain* gebruikte de auteur *The Random House Dictionary of the English Language* (1973, p. 1375). De belangrijkste bron waaruit de auteur heeft geput is *Gouldtown, a Very Remarkable Settlement of Ancient Date*, door William Steward en Theophilus G. Steward (J.B. Lippincott Co., 1913).

Voor de Nederlandse vertaling van het citaat uit *Koning Oidipous* is gebruikgemaakt van *Koning Oidipous*, de Nederlandse bewerking door Max Croiset (tekstuitgave Publiektheater, 1979). Voor de omschrijvingen uit het woordenboek op p. 104 gebruikte de vertaalster *Van Dale Groot Woordenboek Engels-Nederlands* (derde druk, 1998, Van Dale Lexicografie bv).

Copyright © 2000, 2021 Erven Philip Roth

Copyright Nederlandse vertaling © 2000, 2021 Else Hoog

Eerste druk 2000 (verschenen bij Uitgeverij Meulenhoff, Amsterdam)

Vijfde druk 2021

Oorspronkelijke titel *The Human Stain*

Omslagontwerp Moker Ontwerp

Foto auteur Pascal Perich/Getty Images

Vormgeving binnenwerk Peter Verwey, Heemstede

Druk- en bindwerk Wilco, Amersfoort

ISBN 978 94 031 3131 3

NUR 302

debezigebij.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Voor R.M.

Oidipous:

Hoe moeten wij ons zuiv'ren? Wat is dat voor smet?

Kreon:

De schuldigen te bannen, of door bloed het bloed te wreken...

- Sofokles, *Koning Oidipous*

I

Iedereen weet

In de zomer van 1998 vertrouwde mijn buurman Coleman Silk – die, voordat hij twee jaar tevoren met emeritaat was gegaan, meer dan twintig jaar klassieke talen gedoceerd had aan het nabije Athena College en daar bovendien zestien jaar decaan was geweest – me toe dat hij, een man van eenenzeventig, een verhouding had met een vierendertigjarige schoonmaakster die op de universiteit werkte. Tweemaal in de week maakte ze ook het postkantoor van het plaatsje schoon, een kleine, grijshouten keet die eruitziet alsof hij in de jaren dertig van de twintigste eeuw een Okie-gezin tegen de stofstormen in de Dust Bowl had kunnen beschutten en die, eenzaam en troosteloos tegenover het benzinestation en de bazaar gelegen, zijn Amerikaanse vlag laat wapperen op het kruispunt van de twee wegen die het commerciële hart van dit bergstadje vormen.

Coleman had de vrouw voor het eerst gezien terwijl ze de vloer van het postkantoor dweilde toen hij een keer laat op de dag, een paar minuten voor sluitingstijd, zijn post kwam halen – een magere, lange, hoekige vrouw met grijzend blond haar dat strak naar achteren was getrokken in een paardenstaart, en met de ascetische, gebeeldhouwde gelaatstrekken die meestal geassocieerd worden met de godvruchtige, hardwerkende huisvrouwen die het barre begin van New England doorstonden, grimmige koloniale vrouwen die opgesloten zaten in de moraliteit van toen en eraan gehoorzaamden. Ze heette Faunia Farley en alle ellende die ze te verduren had was weggestopt achter een van die uitdrukingsloze, benen gezichten die niets verbergen en een

immense eenzaamheid uitstralen. Faunia had een kamer in een plaatselijke zuivelboerderij waar ze met melken hielp om haar huur te betalen. Ze had twee jaar middelbare school genoten.

Die zomer dat Coleman me over Faunia Farley en hun geheim in vertrouwen nam, was toepasselijk genoeg dezelfde zomer waarin Bill Clintons geheim aan het licht kwam tot in de kleinste, gênante details – de kleinste levenséchte details, waarvan uit het pikante van de specifieke gegevens duidelijk bleek hoe echt en gênant ze waren. Zo'n seizoen hadden we niet meer beleefd sinds iemand bij toeval de pas verkozen Miss America naakt aantrof in een oud nummer van *Penthouse*, op foto's waarop ze elegant op haar knieën en op haar rug poseerde, waardoor de in ongenade gevallen jonge vrouw werd gedwongen haar kroontje af te zetten en een megapopster te worden. Achtennegentig was in New England een heerlijk warme, zonnige zomer, in het honkbal de zomer van een mythisch gevecht tussen een homerun-god die blank was en een homerun-god die bruin was, en in Amerika de zomer van een gigantische uitbarsting van braafheid, een uitbarsting van zuiverheid, toen het terrorisme – dat het communisme had vervangen als gangbare bedreiging voor de veiligheid van het land – werd opgevolgd door het afzuigen van een pik, en een viriele, jeugdig ogende president van middelbare leeftijd en een voortvarende, smoorverliefde eenentwintigjarige werkneemster in het Oval Office tekeergingen als twee tieners in een geparkeerde auto, en daardoor de oudste gemeenschappelijke passie van Amerika, historisch gezien misschien wel zijn verraderlijkste en meest ondermijnende genot, nieuw leven inbliezen: de extase van de hypocrisie. Overal in het Congres, in de schrijvende pers en andere media, waren de deugdzame, op het publiek spelende engerds, op het zieke af belust op veroordelen, betreuren en straffen, uit volle borst aan het zedenpreken: allemaal bewust bezeten door wat Hawthorne (die in de jaren zestig van de negentiende eeuw niet ver van mijn huis woonde) in het vroege land van lang geleden als 'de vervolgingsdrift' bestempelde; allemaal verlangend om

de harde zuiveringsrituelen uit te voeren waardoor de erectie uit het uitvoerend college van de regering zou worden weggesneden, zodat het tienjarig dochtertje van senator Lieberman weer veilig en gezellig met haar beteuterde papa televisie zou kunnen kijken. Nee, als je 1998 niet hebt meegemaakt, weet je niet wat hypocrisie is. De conservatieve, in veel bladen publicerende columnist William F. Buckley schreef: 'Toen Abélard het deed, kon voorkomen worden dat het nog een keer gebeurde,' waarmee hij impliceerde dat het misdrijf van de president – wat Buckley elders Clintons 'incontinente zinnelijkheid' noemde – beter niet met een bloedeloze impeachment kon worden verholpen, maar met de twaalfde-eeuwse straf die aan kanunnik Abélard met een mes werd voltrokken door kerkelijke handlangers van Abélards collega, kanunnik Fulbert, omdat Abélard in het geheim Fulberts nichtje, de maagd Héloïse, had verleid en gehuwd. In tegenstelling tot Khomeini's fatwa waarbij Salman Rushdie ter dood werd veroordeeld, was er aan Buckleys weemoedig verlangen naar castratie als correctionele straf geen financiële stimulans voor een eventuele voltrekker verbonden. Maar dat verlangen kwam voort uit een niet minder veeleisende gemoedsgesteldheid dan die van de ayatollah, en uit niet minder verheven idealen.

Het was de zomer dat in Amerika de walging terugkwam, dat er geen eind kwam aan de grappen, dat er geen eind kwam aan de speculaties, de theorieën en de overdrijvingen, dat de morele plicht om je kinderen het volwassen leven uit te leggen werd afgeschaft om hen juist elke illusie over dat volwassen leven te laten bewaren, dat de kleinzieligheid van mensen gewoonweg verpletterend was, dat er een soort demon was losgelaten onder het volk en dat mensen in beide kampen zich afvroegen: 'Waarom zijn we zo gek?', dat mannen én vrouwen 's ochtends bij het ontwaken ontdekten dat ze die nacht, in een slaaptoestand die hen voorbij jaloezie of walging bracht, van het brutale lef van Bill Clinton hadden gedroomd. Ikzelf droomde van een reusachtige vlag die dadaïstisch als een Christo-verpakking over de volle lengte

van het Witte Huis gedrapeerd was, met de tekst HIER WOONT EEN MENS. Het was de zomer dat – voor de miljardste keer – de verwarring, de chaos en de rotzooi verraderlijker bleken dan de ideologie van deze of het zedelijkheidsbesef van gene. Het was de zomer dat iedereen met zijn gedachten bij de penis van de president was, en dat de schaamteloze onreinheid van het leven Amerika voor de zoveelste keer versteld deed staan.

Soms belde Coleman Silk me zaterdags op, om te vragen of ik zin had na het eten van mijn kant van de berg naar hem toe te komen om naar muziek te luisteren of voor een cent per punt een beetje te gin-rummyen, of een paar uur bij hem in zijn woonkamer cognac te drinken, om hem de avond die voor hem altijd de ergste van de week was, door te helpen komen. In de zomer van 1998 woonde hij daar al bijna twee jaar alleen – alleen in dat grote, oude, withouten huis waar hij met Iris, zijn vrouw, vier kinderen had grootgebracht – vanaf het moment dat Iris plotseling aan een beroerte was gestorven terwijl hij in een gevecht met de universiteit was verwickeld over een aanklacht wegens rassendiscriminatie, die door twee van zijn studenten tegen hem was ingebracht.

Coleman werkte toen al bijna zijn hele wetenschappelijke leven op Athena, een extroverte, schrandere, ontzettend uitgekookte, gewiekste charmeur, een beetje een vechter, een beetje een gladjanus, zeker niet de prototypische, pedante professor Grieks en Latijn (getuige de onorthodoxe Grieks-Latijnse conversatieclub die hij als jeugdig docent oprichtte). Zijn eerbiedwaardige overzichtscollege van vertaalde Oudgriekse literatuur – bekend als GHM, een afkorting van ‘Goden, Helden en Mythen’ – was juist vooral zo populair bij zijn studenten door alles wat direct, openhartig en onschools-gedecideerd aan zijn optreden was. ‘Weten jullie hoe de Europese literatuur begint?’ vroeg hij, nadat hij op het eerste college de presentielijst had laten rondgaan. ‘Met een twist. De hele Europese literatuur komt voort uit een ruzie.’ En

dan pakte hij zijn exemplaar van de *Ilias* en las de groep de eerste regels voor. “Goddelijke Muze, bezing ons de ongenadige wrok van Achilles... Zing vanaf het begin, toen twist tot vijanden maakte Agamemnon, de koning van het volk, en de grote Achilles.” En waarover twisten ze, die twee heftige, vervaarlijke zielen? Het is zo primitief als een kroeggevecht. Ze twisten over een vrouw. Een meisje, eigenlijk nog. Een meisje dat haar vader is ontstolen. Een meisje dat geschaakt is in een oorlog. Agamemnon vindt dat meisje veel aardiger dan Klytaimnestra, zijn vrouw. “Klytaimnestra is niet zo leuk als zij,” zegt hij, “noch in haar gezicht noch in haar bouw.” Daaruit blijkt duidelijk genoeg waarom hij haar niet wil opgeven, nietwaar? Als Achilles eist dat Agamemnon het meisje aan haar vader teruggeeft om Apollo gunstig te stemmen, de god die buiten zichzelf van woede is over de omstandigheden waaronder ze ontvoerd werd, weigert Agamemnon: hij is alleen bereid toe te stemmen als Achilles hem in ruil zijn meisje geeft. Waarmee hij Achilles opnieuw razend maakt. De doldrieste Achilles: de opvliëgendste van alle driftige dolle mannen die een schrijver ooit heeft mogen uitbeelden; vooral wat zijn prestige en zijn lusten betreft de overgevoeligste moordmachine in de geschiedenis van de oorlogvoering. De befaamde Achilles: buitengesloten en vervreemd door een krenking van zijn eer. De grote, heldhaftige Achilles die, door zijn intense razernij om een belediging – de belediging dat hij het meisje niet krijgt –, zich afzondert, zich uitdagend buiten diezelfde samenleving plaatst waarvan hij de roemrijke beschermer is en die hem verschrikkelijk nodig heeft. Een twist dus, een brute twist over een jong meisje, haar jonge lijf en de geneugten van de seksuele hebzucht: zo, ten goede of ten slechte, met deze overtreding tegen het fallisch recht, de fallische *waardigheid*, begint de grote scheppende literatuur van Europa en daarom beginnen we daar nu, bijna drieduizend jaar later, ook.’

Toen Coleman werd aangenomen maakte er maar een handjevol joden deel uit van de wetenschappelijke staf van Athena, en

misschien was hij wel een van de eerste joden in heel Amerika die aan een faculteit Klassieke Talen les mochten geven; enkele jaren tevoren was de eenzame jood van Athena E.I. Lonoff, de bijna vergeten schrijver van korte verhalen die ik hier een gedenkwaardig bezoek had gebracht toen ikzelf als in problemen geraakt schrijver van een eerste boek intens naar de goedkeuring van een meester verlangde. In de jaren tachtig en het begin van de jaren negentig was Coleman tevens de eerste en enige jood die ooit decaan was geweest op Athena; nadat hij als decaan was afgetreden om zijn loopbaan in de collegezaal af te ronden, ging hij in 1995 twee van zijn vroegere colleges geven onder de aegis van het gecombineerde programma Talen en Letteren dat de faculteit Klassieke Talen had opgeslokt en dat geleid werd door professor Delphine Roux.

Als decaan had Coleman, met volledige steun van een ambitieuze nieuwe rector magnificus, een ouderwets, achterlijk, Sleepy Hollow-achtig universiteitje aangepakt en met een overrompelingstactiek een eind gemaakt aan die instelling als herenboerderij, door de onbenulligen onder de oude garde van het docentenkorps voortvarend aan te moedigen met vervroegd pensioen te gaan, door ambitieuze, jonge wetenschappelijk medewerkers in dienst te nemen en het curriculum radicaal te veranderen. Het is haast zeker dat er, als hij normaal en op het geëigende moment afscheid had genomen, een liber amicorum was gekomen, een Coleman Silk-lezing in het leven was geroepen, dat er onder zijn naam een leerstoel klassieke studies was opgericht en dat na zijn dood misschien – in aanmerking genomen hoe belangrijk hij geweest was voor de twintigste-eeuwse opbloei van de universiteit – het humanioragebouw of zelfs North Hall, het historische monument van de universiteit, naar hem zou zijn genoemd. In het academische wereldje waar hij het leeuwendeel van zijn leven had doorgebracht, zou hij dan allang niet meer gehaat, controversieel of zelfs gevreesd geweest zijn, en in plaats daarvan voorgoed en officieel verheerlijkt.

Het gebeurde ongeveer halverwege het tweede semester dat hij weer fulltime les gaf, dat Coleman het woord uitsprak waarmee hij zich verdacht maakte en waardoor hij vrijwillig alle banden met de universiteit zou verbreken – dat ene verdachte woordje onder de vele miljoenen die hij in zijn jaren als docent en bestuurder van Athena had uitgesproken en tevens het woord dat, zoals Coleman de situatie zag, rechtstreeks zou leiden tot de dood van zijn vrouw.

De groep bestond uit veertien studenten. Een aantal malen had Coleman aan het begin van het college de namen opgelezen om te weten te komen wie iedereen was. Omdat er twee namen waren waarop in de vijfde week van het semester nog steeds geen reactie kwam, begon Coleman zijn college de zesde week met de vraag: ‘Kent iemand deze mensen? Bestaan ze echt of zijn het *spooks* – spookstudenten?’

Later op die dag werd hij tot zijn verbazing ontboden door zijn opvolger, de nieuwe decaan, om te reageren op een aanklacht wegens rassendiscriminatie die tegen hem was ingediend door de twee ontbrekende studenten, die zwart bleken te zijn en die, hoewel absent, meteen hadden vernomen in welke bewoordingen hij in het openbaar hun absentie ter sprake had gebracht. Coleman zei tegen de decaan: ‘Ik bedoelde dat het misschien ectoplastische wezens waren. Dat is toch zonneklaar? Die twee studenten hadden niet één college bijgewoond. Dat was het enige wat ik van ze wist. Ik gebruikte het woord in zijn gebruikelijke en belangrijkste betekenis: spook, geestverschijning of geest. Ik had geen idee wat voor huidskleur die twee studenten hadden. Misschien heb ik het vijftig jaar geleden geweten, maar ik was totaal vergeten dat *spooks* een discriminerende benaming is die soms voor zwarten wordt gebruikt. Anders had ik me nooit van dat woord bediend, aangezien ik er altijd angstvallig voor waak om studenten te krenken. Kijk naar de context: bestaan ze óf zijn het *spooks*? Die aanklacht wegens rassendiscriminatie deugt niet. Die is lachwekkend. Mijn collega’s weten dat hij lachwekkend is

en mijn studenten weten dat hij lachwekkend is. Waar het om gaat, het enige waar het om gaat, is het verzuim van deze twee studenten en de schandelijke, onvergeeflijke manier waarop ze hun werk hebben verwaarloosd. Het mateloos irritante is dat de beschuldiging niet alleen vals is – hij is zelfs opzienbarend vals.’ Omdat hij meer dan genoeg tot zijn verdediging had aangevoerd en de zaak als afgedaan beschouwde, vertrok hij naar huis.

Nu weet ik best dat zelfs gewone decanen, omdat ze werken in een niemandsland tussen de wetenschappelijke staf en het college van bestuur, steevast vijanden maken. Ze kennen niet altijd de gevraagde salarisverhogingen toe, of de handige parkeerplaatsen die zo in trek zijn, of de grotere kamers waar professoren recht op menen te hebben. Kandidaten voor een aanstelling of promotie, vooral bij zwakkere faculteiten, worden in de regel afgewezen. Verzoeken van faculteiten om extra formatieplaatsen en secretariële hulp worden bijna nooit ingewilligd, net zomin als verzoeken om minder uren te hoeven geven en vrijgesteld te worden van colleges op de vroege ochtend. Geld om naar universitaire congressen te reizen wordt geregeld geweigerd, enzovoort, enzovoort. Maar Coleman was geen doorsnee decaan geweest, en door wie hij eruit gooide en hoe hij ze eruit gooide, door wat hij afschafte en wat hij instelde en door het lef waarmee hij zijn werk ondanks enorm verzet deed, slaagde hij erin meer dan een paar ondankbaren en ontevreden te grieven of te beleiden. Onder bescherming van Pierce Roberts, de knappe, jonge, bekwame rector met zijn grote bos haar, die hem bij zijn komst meteen als decaan aanstelde – en tegen hem zei: ‘Er gaat hier van alles veranderen en iedereen die daar ongelukkig mee is moet gewoon overwegen op te stappen of met vervroegd pensioen te gaan’ – had Coleman alles overhoopgehaald. Toen Roberts acht jaar later, halverwege Colemans ambtsperiode, een prestigieus Big Ten-rectoraat aanvaardde, kreeg hij dat krachtens een reputatie die steunde op alles wat op Athena in recordtijd bereikt was – echter niet door de charmante rector die voornamelijk

fondsenwerver was, die geen van de klappen had geïncasseerd en die na Athena toegejuicht en ongedeerd doorstootte, maar door zijn vastbesloten decaan.

In de allereerste maand na zijn aanstelling als decaan had Coleman alle docenten uitgenodigd voor een gesprek, met inbegrip van een aantal bejaarde professoren die telgen waren uit de oude provinciale families waardoor de stichting van de universiteit was gefinancierd, en die zelf het geld niet echt nodig hadden maar hun salaris met plezier opstreken. Iedereen kreeg van tevoren opdracht zijn of haar cv mee te brengen en als iemand dat niet meebracht, omdat hij of zij zich daar te goed voor voelde, lag het toch voor Coleman op zijn bureau. En hij hield ze een vol uur vast, soms nog langer, tot ze, omdat hij overtuigend had aangegeven dat de situatie op Athena eindelijk was veranderd, zenuwachtig begonnen te worden. Hij aarzelde ook niet het gesprek te beginnen door het cv door te bladeren en te zeggen: 'Wat heb je de afgelopen elf jaar eigenlijk uitgevoerd?' En als ze hem vertelden, zoals een overweldigend aantal docenten deed, dat ze geregeld gepubliceerd hadden in *Athena Notes*, als hij één keer te vaak hoorde over de filologische, bibliografische of archeologische feitjes die ieder van hen jaarlijks uit een stokoud proefschrift plukte om 'te publiceren' in het gestencilde, in grijs karton gebonden driemaandelijks tijdschrift dat nergens in te zien was behalve in de universiteitsbibliotheek, waagde hij het naar verluidt zelfs de hoffelijkheidscode van Athena te doorbreken door te zeggen: 'Met andere woorden, jullie recyclen hier jullie eigen rotzooi.' Niet alleen hief hij vervolgens *Athena Notes* op door de minuscule donatie aan de schenker – de schoonvader van de hoofdredacteur – terug te zenden, maar ook moedigde hij de grootste nullen onder de onbenullen aan vervroegd met pensioen te gaan, doordat hij ze dwong de colleges op te geven die ze de afgelopen twintig, dertig jaar automatisch hadden opgedreund en ze eerstejaars Engels, het geschiedenis-overzicht en het nieuwe oriëntatieprogramma voor eerstejaars liet doen, dat in de laatste hete zomerdagen werd gegeven. Hij

schafte de ten onrechte ‘Wetenschapper van het Jaar’ genoemde prijs af en besteedde de duizend dollar aan iets anders. Voor het eerst in de geschiedenis van de universiteit liet hij mensen zich officieel, met een gedetailleerde projectomschrijving, aanmelden voor betaald studieverlof, dat meestal geweigerd werd. Hij hief de knusse stafkaantje op, die op het allerfraaiste gelambriseerd eiken interieur van de campus kon bogen, maakte er weer, net als vroeger, een zaaltje van waar zeer goede studenten seminars mochten bijwonen, en liet de docenten bij de studenten in de kantine eten. Hij stond op het houden van docentenvergaderingen – de vorige decade was reusachtig populair geweest omdat hij daar niet aan deed. Coleman liet de secretaresse de absentes opnemen, zodat zelfs grootheden met een lesschema van drie uur per week gedwongen waren op de campus te verschijnen. In de universiteitsstatuten vond hij een bepaling waarin stond dat er geen inspraakorganen mochten zijn en schafte ze af, betogend dat die logge belemmeringen voor echte verandering alleen door gewoonte en traditie waren ontstaan, waarna hij die vergaderingen eigenmachtig voorzat en ze elke keer gebruikte als mooie gelegenheid om aan te kondigen wat hij nu weer ging doen dat stellig nog meer wrok zou veroorzaken. Onder zijn leiding werd het moeilijk om promotie te krijgen – en dat was misschien de allergrootste schok: docenten werden niet meer automatisch bevorderd omdat ze populair waren en ze kregen geen salarisverhoging die niet gerelateerd was aan verdienste. Kortom, hij voerde rivaliteit in, hij zorgde dat er gerivaliseerd werd, wat, zoals een van zijn vroege vijanden opmerkte, ‘typisch joods’ is. En telkens als er een boos ad-hoccomité werd opgericht om bij Pierce Roberts te klagen, steunde de rector steevast Coleman.

In de jaren onder Roberts waren alle slimme jongere mensen die hij aanstelde dol op Coleman, omdat hij plaats voor ze inruimde en goede mensen begon aan te nemen uit postdoctoraalprogramma’s op Johns Hopkins en Yale en Cornell – ‘het nieuwe kwaliteitsprincipe’, zoals zijzelf het bij voorkeur omschreven. Ze

waardeerden het in hem dat hij korte metten had gemaakt met het coterietje van de hoge heren en hun zelfbeeld ondermijnende, wat voor een pompeuze professor gekmakend is. De zwakste plek van het docentenkorps bestond uit oudere mannen die zich hadden gehandhaafd door hun kijk op zichzelf – grootste geleerde van het jaar 100 voor Christus, enzovoort –, en zodra daar van bovenaf vraagtekens bij werden gezet, werd hun zelfvertrouwen uitgehold en waren ze binnen een paar jaar bijna allemaal weg. Heftige tijden! Maar toen Pierce Roberts naar die belangrijke baan in Michigan was doorgeschoven en Haines aan het bewind kwam, de nieuwe rector die geen speciale band met Coleman had – en die in tegenstelling tot zijn voorganger niet bijster tolerant stond tegenover de overdonderende ijdelheid en het despotische ego waardoor de universiteit in zo korte tijd was schoongeveegd –, en toen de jonge mensen die Coleman had laten zitten, net als degenen die hij zelf had aangesteld, tot de oudere docenten begonnen te horen, trad er een reactie tegen decaan Silk in. Hoe sterk die was had hij echter nooit goed beseft tot hij, faculteit voor faculteit, alle mensen telde die het geenszins leken te betreuren dat het woord dat de voormalige decaan had gekozen om zijn twee schijnbaar niet-bestaande studenten te kenschetsen, niet alleen omschreven kon worden met de eerste betekenis in het woordenboek, waarvan hij volhield dat hij die natuurlijk had bedoeld, maar ook met de pejoratieve, racistische betekenis waarom zijn twee zwarte studenten hun klacht hadden ingediend.

Die dag in april, twee jaar geleden, toen Iris Silk stierf en de waanzin Coleman in zijn greep kreeg, herinner ik me duidelijk. Afgezien van het knikje tegen een van beiden als onze wegen elkaar kruisten in de dorpsbazaar of op het postkantoor, kende ik de Silks voor die tijd niet echt en wist ik weinig van ze af. Ik wist niet eens dat Coleman zes of acht kilometer van mij vandaan was opgegroeid in het minuscule stadje East Orange in Essex County, New Jersey, en dat hij, die in 1944 eindexamen had gedaan op East

Orange High, mij op mijn school in het naburige Newark zo'n zes jaar voor was geweest. Coleman had zich niet ingespannen om me te leren kennen, en ikzelf was niet uit New York verhuisd naar een tweekamerhuisje achter in een veld, aan een landweg hoog in de Berkshires, om nieuwe mensen te ontmoeten of me bij een nieuwe gemeenschap aan te sluiten. De uitnodigingen die ik daar in mijn eerste maanden, in 1993, ontving – voor een etentje, om thee te komen drinken, voor een cocktailparty, om dat hele eind naar de universiteit in het dal te rijden om een openbare lezing te geven of, als ik dat liever wilde, een informeel praatje te houden voor een groep literatuurstudenten – sloeg ik beleefd af en daarna lieten burens én universiteit me met rust om in mijn eentje te leven en te werken.

Maar toen, op die middag twee jaar geleden, nadat hij na het regelen van Iris' begrafenis meteen was doorgerezen, stond Coleman aan de zijkant van mijn huis op de deur te bonken en vroeg of hij binnen mocht komen. Hoewel hij iets dringends kwam vragen kon hij niet langer dan een halve minuut blijven zitten om uit te leggen wat. Hij stond op, ging zitten, stond weer op, zwierf rond door mijn werkkamer, sprak luid en gehaast, en schudde zelfs dreigend met zijn vuist in de lucht als hij – ten onrechte – meende dat iets nadruk behoefde. Ik moest iets voor hem schrijven – dat bevál hij me bijna. Als hij het verhaal in zijn volle ongerijmdheid opschreef, zonder iets te veranderen, zou niemand het geloven, zou niemand het serieus nemen, zou iedereen zeggen dat het een bespottelijke leugen was, een overdrijving uit eigenbelang, zouden ze zeggen dat er meer achter zijn ondergang moest zitten dan dat hij in een collegezaal het woordje *spooks* had gezegd. Maar als ik het schreef, als een echte schrijver het schreef...

Al zijn innerlijke remmen waren los, dus terwijl ik naar hem keek, naar hem luisterde – iemand die ik niet kende, maar kennelijk een deskundig, belangrijk man die nu totaal van de kaart was –, was het alsof ik getuige was van een ernstig ongeluk op de snelweg, of van een brand of een angstaanjagende ontploffing, van

een onwaarschijnlijke, groteske en daardoor des te fascinerender ramp. De manier waarop hij door de kamer rondenderde deed me denken aan die bekende kippen die door blijven lopen nadat ze onthoofd zijn. Zijn hoofd was afgehakt, het hoofd dat het ontwikkelde brein van de eens ongenaakbare decaan en hoogleraar klassieke talen bevatte, en wat ik zag was het geamputeerde lijf dat stuurloos rondtolde.

Ik – bij wie hij nooit eerder thuis was geweest, wiens stem hij amper kende – moest alles waaraan ik op dat moment bezig was opzijschuiven en beschrijven hoe zijn vijanden op Athena, door hem aan te vallen, in plaats daarvan haar hadden geveld. Doordat ze een vals beeld van hem hadden geschapen, hem hadden uitgemaakt voor alles wat hij niet was en nooit zou kunnen zijn, hadden ze niet alleen een carrière, die met de opperste ernst en toewijding was opgebouwd, in een verkeerd daglicht gesteld – ze hadden ook de vrouw gedood met wie hij meer dan veertig jaar getrouwd was geweest. Haar gedood alsof ze hadden aangelegd en een kogel door haar hart hadden geschoten. Ik moest schrijven over ‘deze absurditeit’, over ‘die absurditeit’ – ik, die op dat moment niets afwist van zijn ellende op de universiteit en bij lange na het chronologisch verloop niet kon volgen van de gruwel die hem en wijlen Iris Silk de afgelopen vijf maanden had opgeslokt: de slopende deelname aan bijeenkomsten, hearings en gesprekken, de documenten en de brieven die waren voorgelegd aan functionarissen van de universiteit, aan docentencommissies, aan een zwarte pro-Deadvocaat die de twee studenten vertegenwoordigde... de beschuldigingen, de ontkenningen en de tegenbeschuldigingen, de domheid, de onwetendheid, het cynisme, de grove, opzettelijke misinterpretaties, de omslachtige, steeds herhaalde verklaringen, de suggestieve vragen – en altijd, voortdurend, dat alomane gevoel van onwerkelijkheid. ‘Vermoord!’ riep Coleman, terwijl hij zich over mijn bureau boog en er met zijn vuist op hamerde. ‘Die mensen hebben Iris vermóórd!’

Het gezicht dat hij me toonde, het gezicht dat hij niet meer dan

dertig centimeter van het mijne verwijderd hield, was nu gedeukt en scheef en – voor het gezicht van een goedverzorgde oudere man met een jeugdig knap uiterlijk – merkwaardig afstotend, zeer waarschijnlijk verwrongen door de giftige uitwerking van alle emotie die door hem heen stroomde. Van dichtbij leek het geblutst en rot, als een vrucht die op de markt van een kraampje is geslagen en door voorbijlopende klanten heen en weer geschopt over de grond.

Wat zedelijk lijden met iemand kan doen die toch niet de indruk maakt een zwak of slap mens te zijn, heeft iets fascinerends. Het is nog verraderlijker dan wat lichamelijk ziek zijn kan aanrichten, omdat er geen morfine-infuus of ruggenprik of radicale operatie bestaat om het te verlichten. Als het je eenmaal in zijn greep heeft, is het alsof je eraan dood zult moeten om ervan verlost te zijn. Het heeft een uniek, rauw realisme.

Vermoord. Voor Coleman was dat de enige verklaring waarom een energieke vrouw van vierenzestig zomaar ineens dood kon zijn, een indrukwekkende, kerngezonde verschijning, een schilderes wier abstracte doeken de plaatselijke kunsttentoonstellingen domineerden en die eigenmachtig de kunstenaarskring van het stadje leidde, een dichteres wier werk in het provinciaal dagblad werd gepubliceerd, een vrouw die destijds op de universiteit de belangrijkste politiek geëngageerde tegenstander was van schuilkelders, van strontium 90, en ten slotte van de Vietnamoorlog; eigengereid, onverzettelijk, tactloos, een dwingende wervelwind van een vrouw, op honderd meter afstand te herkennen aan haar enorme, warrige bos stug, wit haar; zo'n sterk mens, kennelijk, dat de toch zo geduchte decaan, de decaan met de reputatie dat hij iedereen kon overbluffen, de decaan die het theoretisch onmogelijke had gedaan door Athena College te bevrijden, zijn eigen vrouw alleen maar bij tennis kon verslaan.

Maar zodra Coleman onder vuur lag – toen de aanklacht wegens rassendiscriminatie was opgepakt om te worden onderzocht, niet alleen door de nieuwe decaan maar ook door de kleine, zwarte

studentenorganisatie van de universiteit en door een activistische zwarte groepering uit Pittsfield – deed de volslagen waanzin hiervan de talloze moeilijkheden in het huwelijk van de Silks teniet en zette Iris datzelfde dwingende karakter dat veertig jaar lang met zijn obstinate onafhankelijkheid had gebotst en de eindeloze frictie in hun levens had veroorzaakt, in voor de zaak van haar man. Hoewel ze al jaren niet meer in één bed sliepen of elkaars conversatie – en elkaars vrienden – lang konden verduren, stonden de Silks nu weer zij aan zij, met hun vuisten zwaaiend tegen mensen die ze intenser haatten dan ze op hun onuitstaanbaarste momenten in staat waren elkaar te haten. Alles wat ze veertig jaar tevoren gemeen hadden als kameraadschappelijke geliefden in Greenwich Village – toen hij op NYU bezig was zijn proefschrift te voltooien en Iris pas ontsnapt was aan twee geschifte, anarchistische ouders in Passaic en als model werkte bij tekenlessen naar het leven op de Art Students League, toen al gewapend met haar imposante bos haar, een wulps meisje met grove gelaatstreken, ook toen al een dramatisch uitziende hogepriesteres met folkloristische sieraden, de bijbelse hogepriesteres van vóór de tijd van de synagoge –, alles wat ze in die dagen in de Village gemeen hadden (behalve de erotische hartstocht) was ineens weer helemaal terug... tot de ochtend waarop ze wakker werd met een gemene hoofdpijn en een gevoelloze arm. Coleman bracht haar meteen naar het ziekenhuis, maar de volgende dag was ze dood.

‘Ze wilden mij vermoorden en in plaats daarvan hebben ze haar gepakt.’ Dat vertelde Coleman me meer dan eens tijdens dat onaangekondigde bezoek aan mijn huis, en vervolgens zorgde hij ervoor dat hij het de volgende middag tegen iedereen op haar begrafenis zei. En hij geloofde het nog altijd. Hij stond voor geen enkele andere verklaring open. Sinds haar dood – en sinds hij had ingezien dat zijn beproeving geen onderwerp was dat ik in een roman wilde behandelen en hij alle documentatie die hij die dag op mijn bureau had gedumpt weer had meegenomen – werkte hij

zelf aan een boek over de reden waarom hij ontslag had genomen op Athena, een non-fictieboek dat hij *Spoken* wilde noemen.

In Springfield is een klein FM-station dat op zaterdag, van zes uur tot middernacht, in plaats van zijn gewone klassieke programma de eerste paar uur van de avond bigbandmuziek draait, en later jazz. Aan mijn kant van de berg krijg je alleen ruis als je op die golflengte afstemt, maar op de helling waar Coleman woont is de ontvangst prima en de keren dat hij me uitnodigde om op zaterdagavond wat te komen drinken hoorde ik al die suikerzoete danswijsjes, die jongelui van onze generatie in de jaren veertig voortdurend op de radio hoorden en op de jukeboxen draaiden, uit Colemans huis komen zodra ik op zijn oprit uit mijn auto stapte. Coleman had de muziek keihard staan, niet alleen op de stereoradio in de woonkamer, maar ook op de radio naast zijn bed, de radio naast de douche en de radio naast de broodtrommel in de keuken. Wat hij op zaterdagavond thuis ook uitvoerde, tot de zender – na een ritueel wekelijks halfuur Benny Goodman – om middernacht uit de lucht ging, was hij geen minuut buiten gehoorsafstand.

Vreemd genoeg, zei hij, bracht niets van de serieuze muziek waarnaar hij zijn hele volwassen leven had geluisterd hem emotioneel zo in beroering als die oude *swing* nu deed: ‘Alles wat stoïcijns aan me is ontspant zich en het verlangen om niet te sterven, om nooit te sterven, is haast ondraaglijk. En dat allemaal,’ legde hij uit, ‘door naar Vaughn Monroe te luisteren.’ Op sommige avonden kreeg elke regel van elke song zo’n buitensporig gewicht dat hij uiteindelijk in zijn eentje de schuifelende, slenterende, saaie, ongeïnspireerde, maar geweldig nuttige sfeer scheppende foxtrot danste die hij vroeger danste met de meisjes van East Orange High, die hij, door zijn broek heen, zijn eerste substantiële erecties opdrong; en terwijl hij danste, vertelde hij me, was niets wat hij voelde geveinsd, noch de angst (voor de dood) noch de extase (over ‘*You sigh, the song begins... You speak, and I hear violins*’). De tranen werden allemaal spontaan geplengd, hoe verbaasd hij ook

was omdat hij zo weinig weerstand had tegen Helen O'Connell en Bob Eberly, die beurtelings de coupletten van 'Green Eyes' ten gehore brachten, hoezeer hij zich er ook over verwonderde dat Jimmy en Tommy Dorsey hem tot zo'n zweverige oude man konden transformeren als hij nooit verwacht had te worden. 'Maar laat een willekeurig iemand die in 1926 geboren is,' zei hij altijd, 'op een zaterdagavond in 1998 maar eens in zijn eentje thuisblijven en luisteren naar Dick Haymes, die "Those Little White Lies" zingt. Laat hij dat maar eens doen, dan mag hij me na afloop vertellen of hij niet eindelijk de befaamde stelling begrijpt dat de catharsis een functie van het treurspel is.'

Coleman stond de afwas te doen toen ik het huis betrad door een hordeur aan de zijkant, waardoor je de keuken binnenkwam. Omdat hij over de gootsteen gebogen stond en de kraan liep, en omdat de radio hard stond terwijl hij met de jonge Frank Sinatra 'Everything Happens to Me' meezong, hoorde hij me niet binnenkomen. Het was een hete avond; Coleman droeg een korte denim broek en gypsen, meer niet. Van achteren zag deze eenenzeventigjarige man er niet ouder uit dan veertig – slank, fit en veertig. Coleman was hooguit één drieënzeventig lang, hij was niet erg gespierd en toch was hij heel sterk en was er nog veel zichtbaar van de souplesse van de middelbareschoolatleet, de snelheid, de drang tot actie die wij vroeger *pep* noemden. Zijn dicht gekrulde, kortgeknipte haar had nu de kleur van havermout, dus van voren zag hij er, in weerwil van zijn jongensachtige, stompe neus, niet meer zo jeugdig uit als toen zijn haar nog donker was. Ook waren er diepe voren aan weerszijden van zijn mond gekerfd en in de groenachtig lichtbruine ogen lag, sinds de dood van Iris en zijn ontslag van de universiteit, een diepe, diepe vermoeidheid en geestelijke uitputting. Coleman bezat de ongerijmde, bijna popachtige knapheid die je aantreft in het gezicht van filmacteurs op leeftijd, die als sprankelende kinderen beroemdheden van het witte doek waren en nog altijd het onuitwisbare stempel van het kindsterretje dragen.